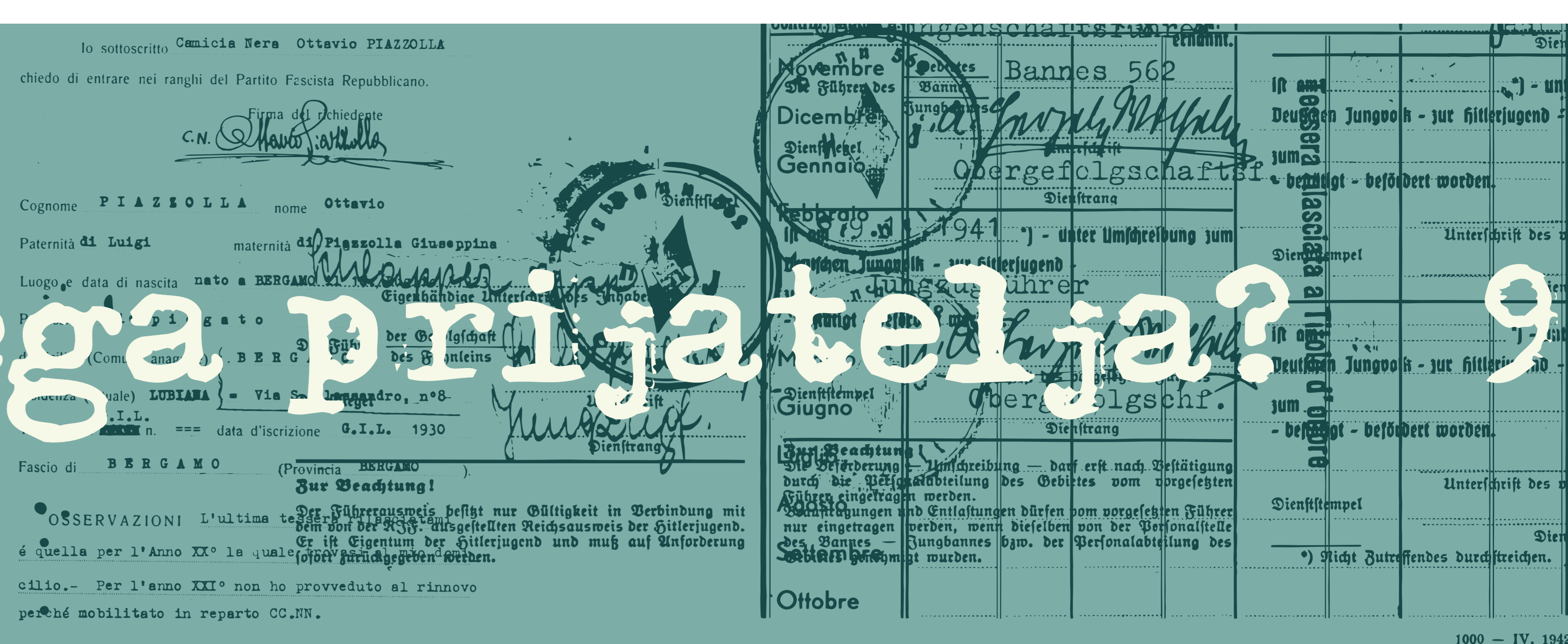

Poznaš sovražnika bolj je kot svojega prijatelja? 9

Sledenje, razvrščanje in nadzor s pomočjo kartotek (1920–1980)

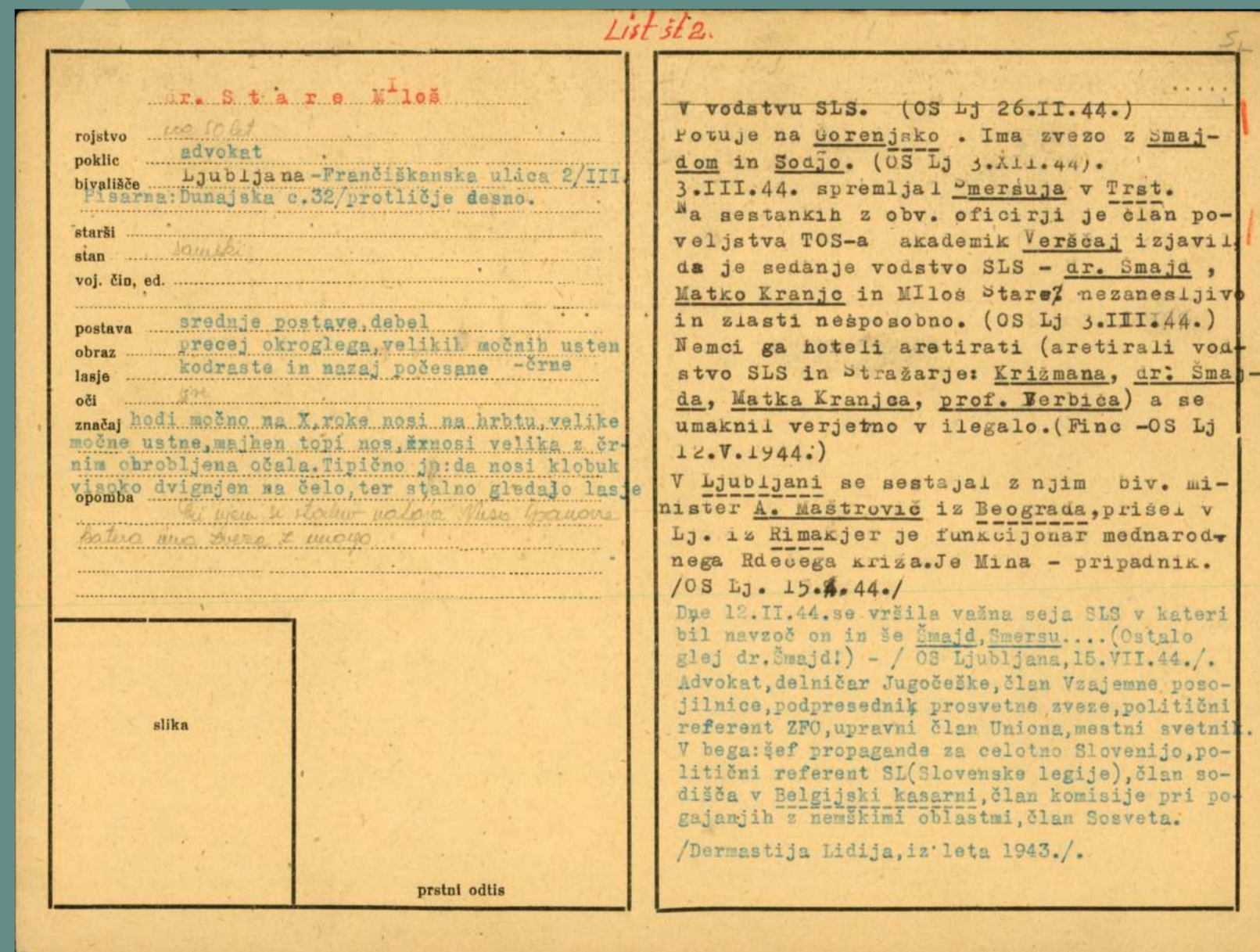
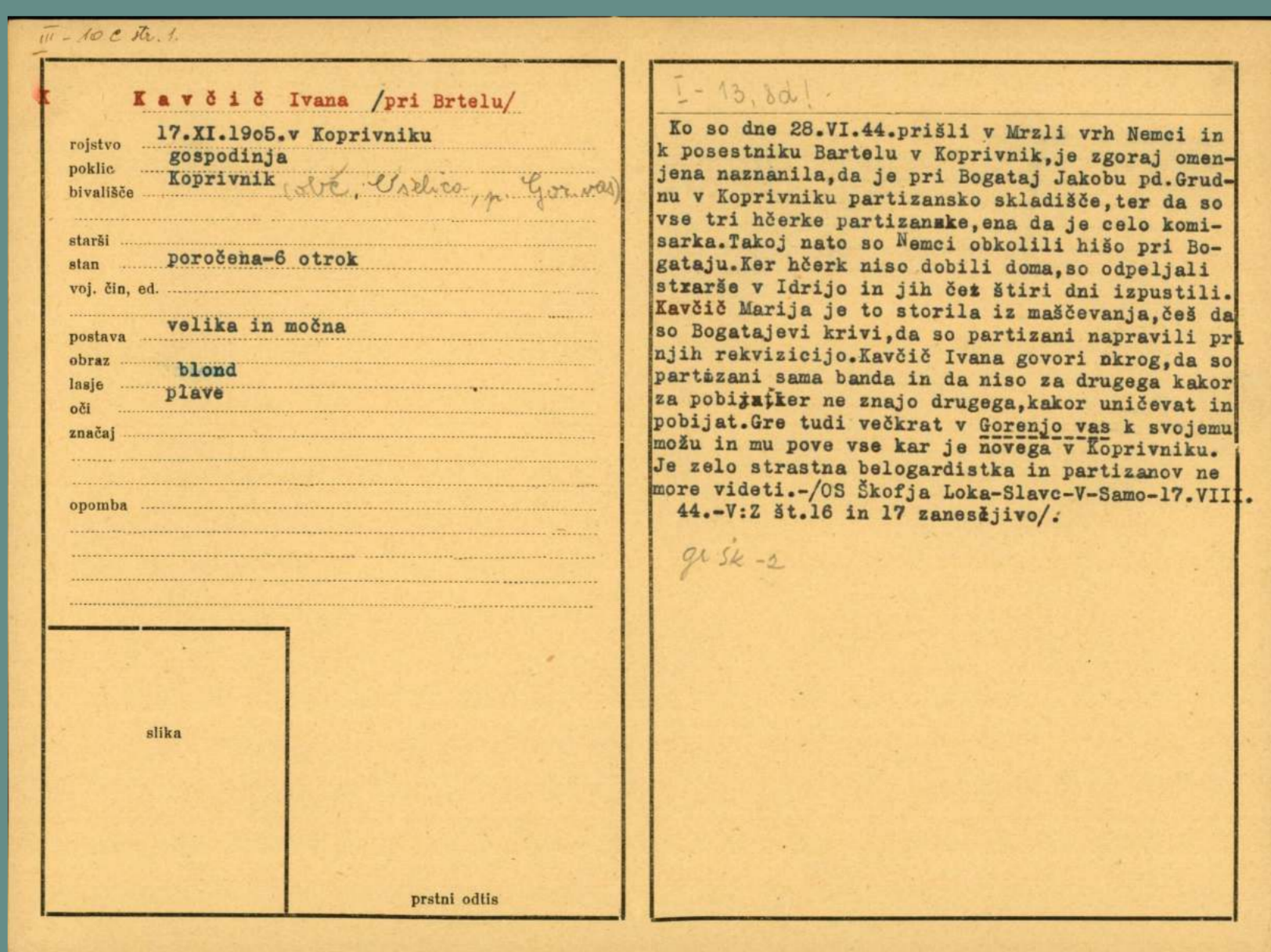
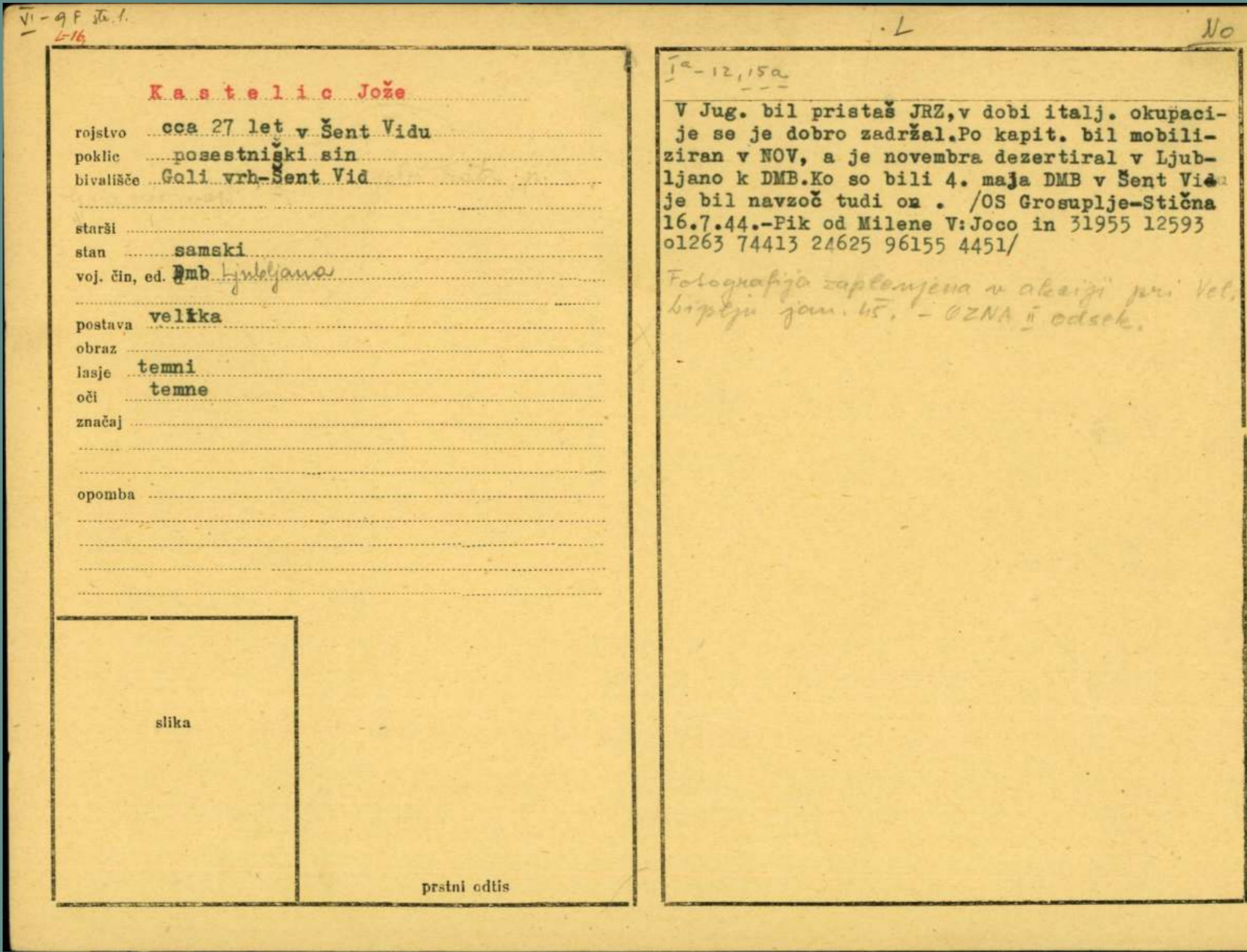
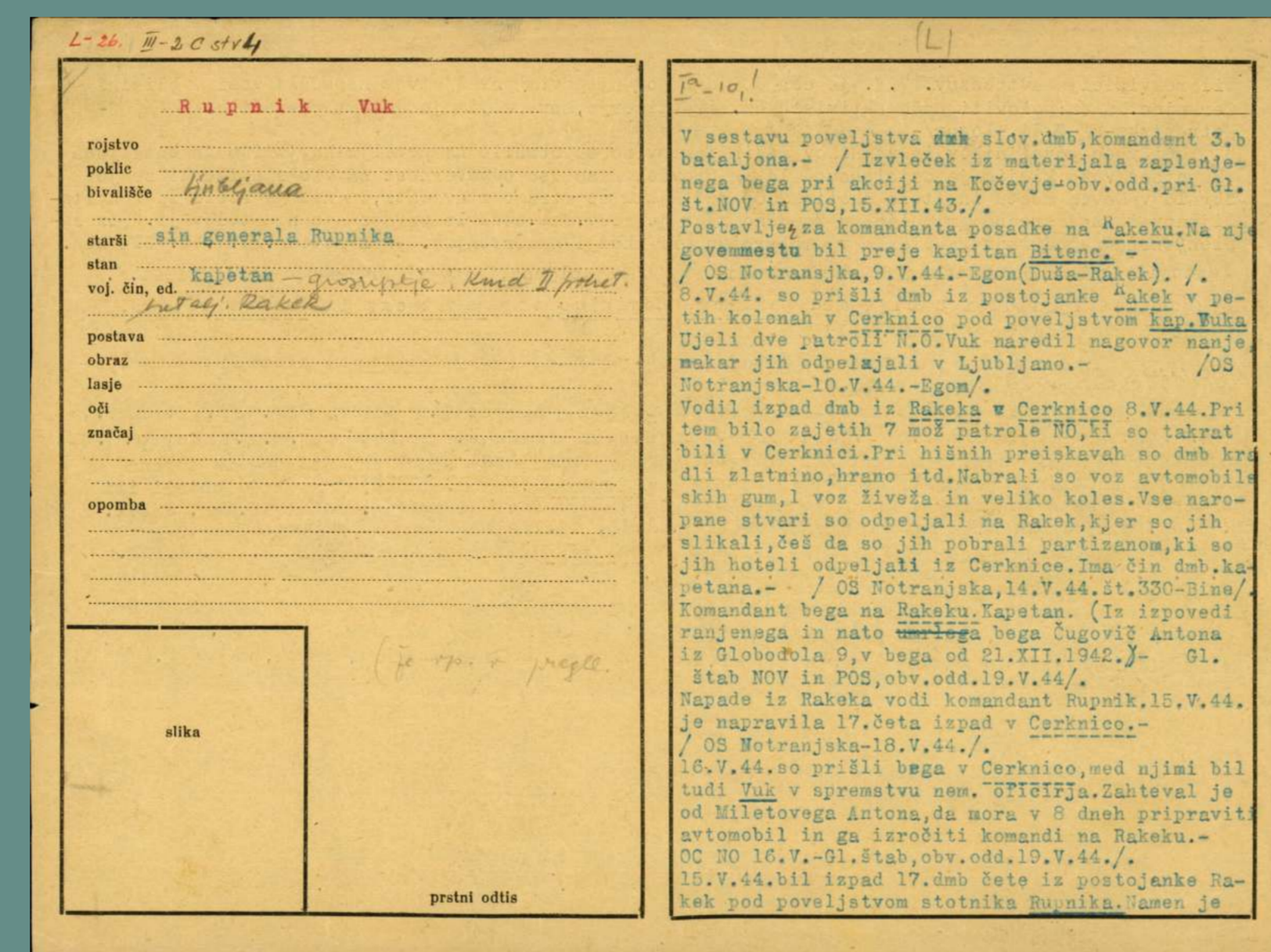
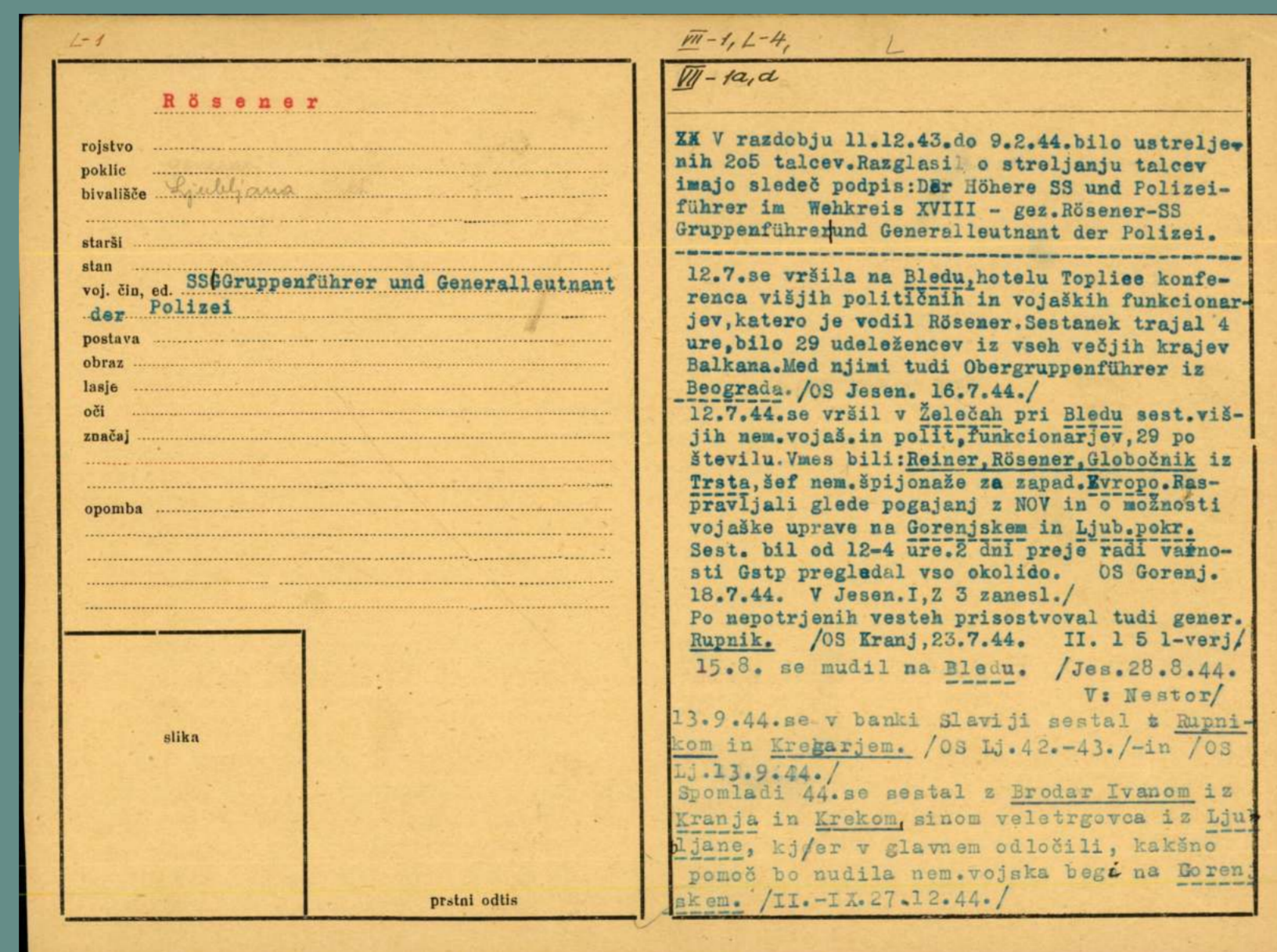
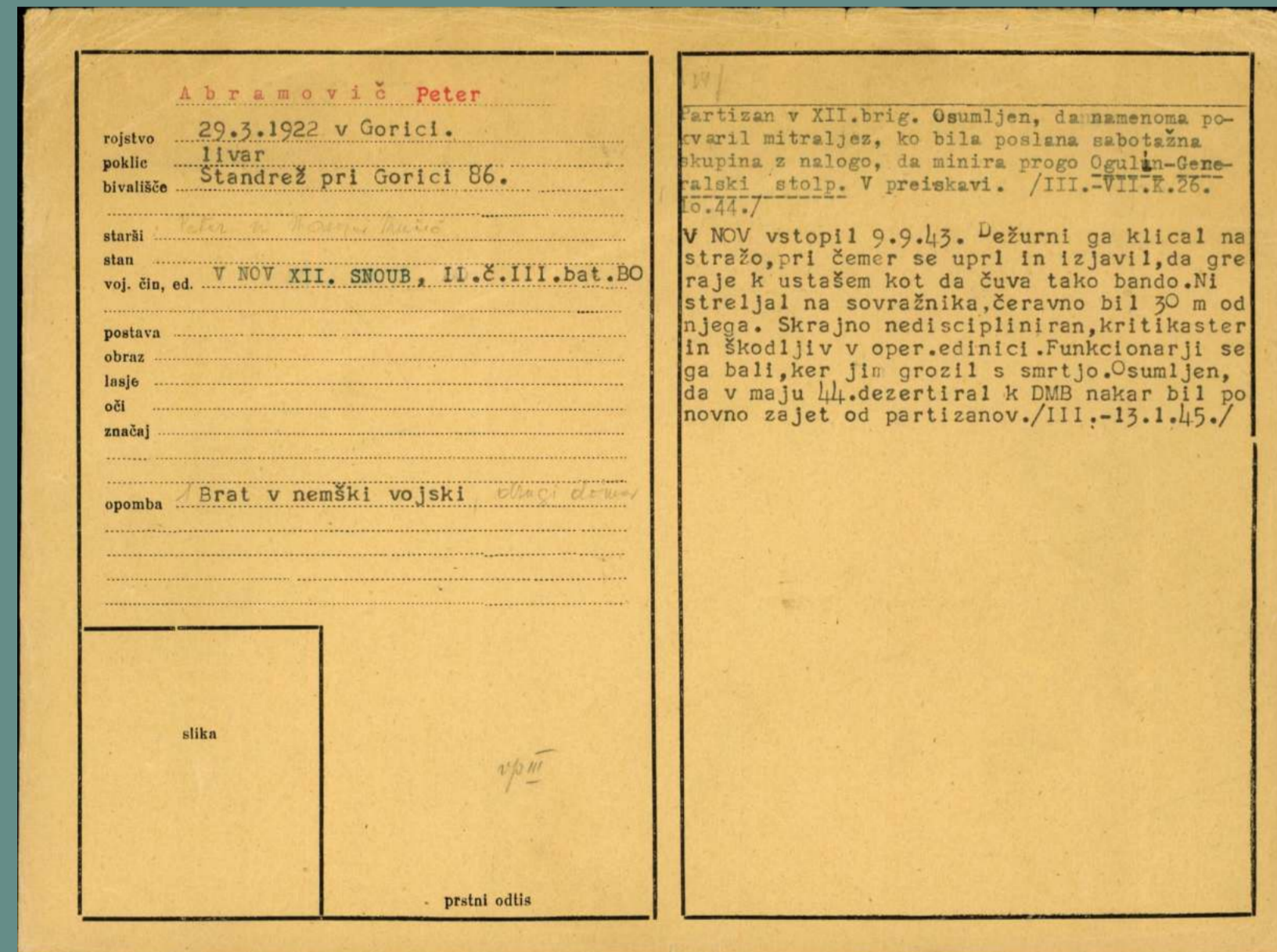
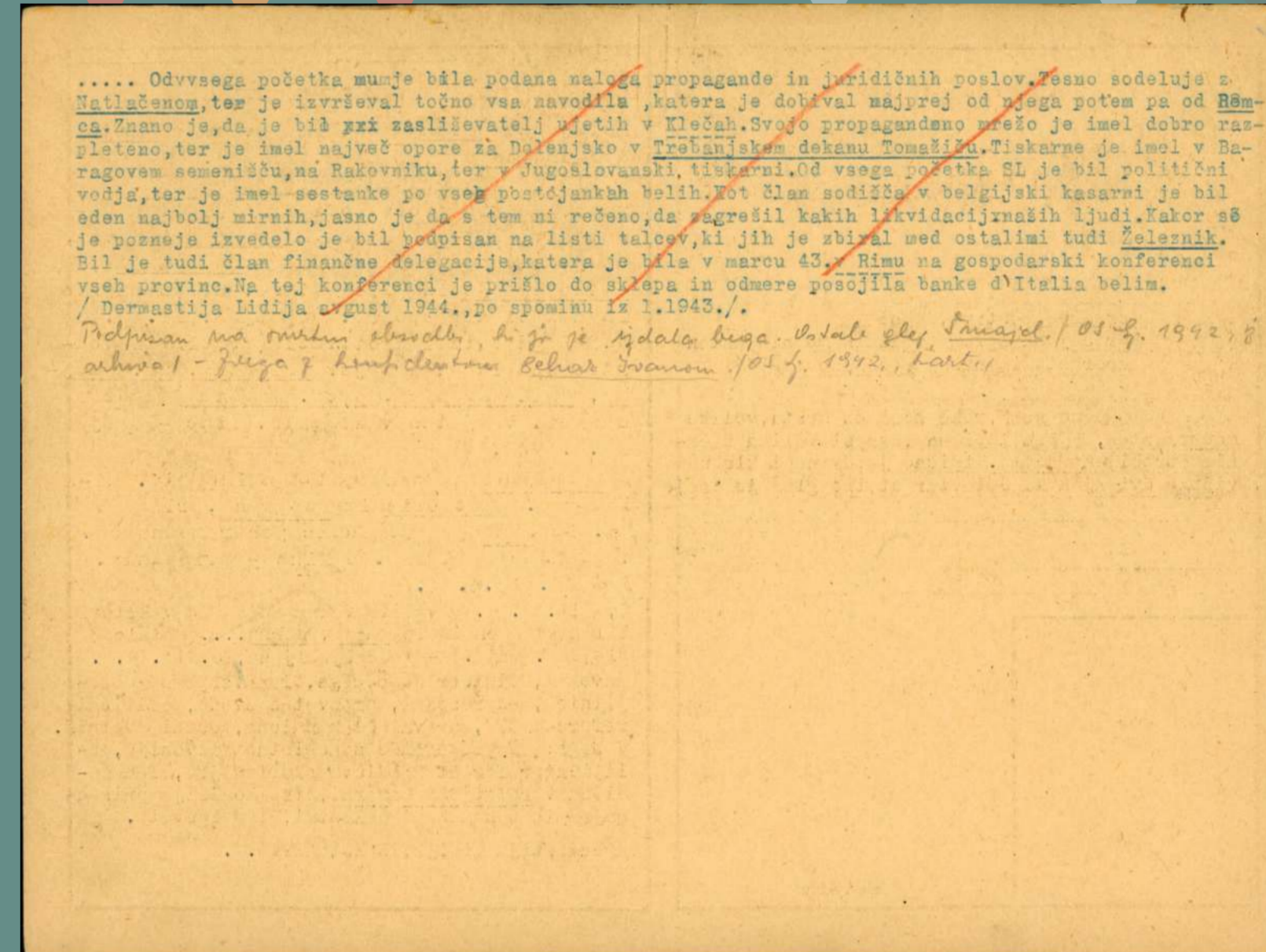
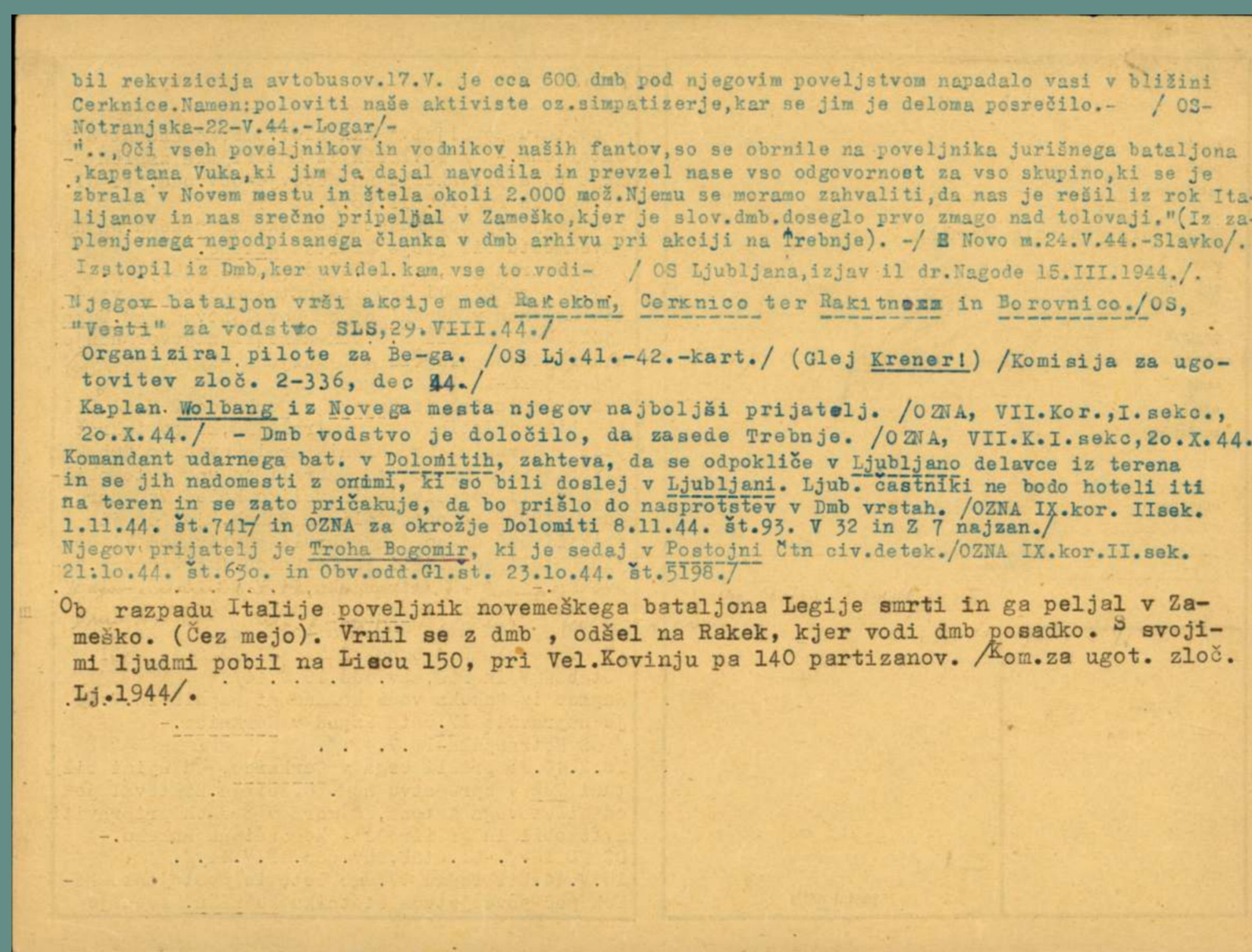
Ko kartoni odločajo o življenju in smrti ljudi – kartoteka nasprotnikov »ljudstva«

Skrbno zbiranje in razvrščanje podatkov o političnih in vojaških nasprotnikih lahko štejemo k posebnim značilnostim obveščevalnega in varnostnega delovanja slovenskega odporiškega oziroma revolucionarnega tabora. Čeprav se v težnji po poznavanju konkretnih predstavnikov in privrženecv nasprotnih gibanj medvojno komunistično vodstvo omenjenega tabora ni razlikovalo od vodstev drugih na Slovenskem delujočih organiziranih skupin, je njegov pristop na navedenem področju nedvomno zaznamovala precej večja mera sistematičnosti in strukturiranosti. Ker so obveščevalno-varnostno delo od začetkov organiziranja usmerjale partijske strukture (in ne organi Osvobodilne fronte), je razumljivo, da so tudi navodila za delo v zvezi z omenjeno problematiko prihajala z vrha Komunistične partije Slovenije (KPS). Centralni komite KPS je v začetku leta 1943 v obsežnih navodilih strnil osrednjo nalogo obveščevalnega dela: »Obveščevalni sektor mora dati vse tiste podatke, ki bodo omogočili Partiji, OF in naši NOV maksimalne uspehe v politični in vojni akciji.«

Za dosego tega cilja, ki je za obračun z nasprotniki najprej zahteval njihovo identificiranje, je po ukinitvi Varnostnoobveščevalne službe in kratkem delovanju Obveščevalnoevidenčnega oddelka Odseda za notranje zadeve od sredine leta 1944 skrbel posebej ustanovljeni IV. odsek Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo. Že dejstvo, da je bilo področje kartotečenja in statistike organizirano v samostojnem odseku, jasno nakazuje na pomen, ki ga je vodstvo partizanskega oziroma revolucionarnega tabora pripisovalo urejanju kartoteke o političnih in vojaških nasprotnikih. Odsek je svoji ključni, vzporedno potekajoči nalogi – kartotečenju in sestavljanje seznamov »sovražnih elementov« – do maja 1945 opravljal na sedežu OZNE za Slovenijo na Stražnjem Vrhu pri Črnomlju; tu so se v času do konca vojne na osnovi predhodnih kartotek (zlasti kartoteka VOS za območje Ljubljane) in številnih obveščevalnih poročil z območja celotne Slovenije nastavljali novi in dopolnjevali že obstoječi kartoni oznovske kartoteka. Ob koncu vojne so kartoni vključevali podatke o več kot 17.000 posameznikih. Nanašali so se na »belogardiste« in »plavogardiste«, domobrance, vodje tujih okupacijskih oblasti,

»gestapovce«, »simpatizerje okupatorja« in njegove sodelavce, »domače izdajalce«, »denunciante«, dezertarje, nezanesljive pripadnike partizanskih enot in »skrivace«, pa tudi člane zavezniških vojaških misij. »V kartoteki je bilo /nameř/ vse, kar so lahko na terenu zbrali. Kdor je bil proti OF ali proti Partiji, je bil gotovo v njej. To je bila kartoteka sovražnikov, kartoteka ljudi, ki so jih imeli za svoje sovražnike, ker bi po osvoboditvi ovirali vzpostavitev komunizma v Sloveniji... /.../ Z izpolnjeno kartoteko je Ozna pripravljena čakala na konec vojne,« je zapisal Albert Svetina, v času nastajanja kartoteke sicer namestnik Ivana Mačka, načelnika OZNE za Slovenijo.

Danes celovito ohranjena kartoteka OZNE se je v zaključnih dneh druge svetovne vojne, po Mačkovem in Svetinovem pričevanju, na poti v Ljubljano tudi sama znašla sredi nenavadnih zgodovinskih dogodkov. Avtomobil, s katerim se je načelnik OZNE zaradi napačne vesti o osvoboditvi Ljubljane že 7. maja – skupaj z delom arhiva in kartoteko – odpravil proti slovenski prestolnici, se je namreč v okolici Podpeči znašel v nočni zasedi enot nekdanjega domobranskega 2. udarnega bataljona. Ivan Maček se je z maloštevilnim spremstvom sicer uspel umakniti, pri tem pa je avtomobil s kartoteko in arhivom ostal zapuščen na prizorišču napada. Ker se umikajoči se domobranci najverjetneje niso mogli podrobneje posvetiti kartoteki, se je slednja, spet skupaj z avtomobilom, sčasoma pojavila pred poslopjem banke Slavija, novim sedežem OZNE za Slovenijo. Tako je v nadaljevanju lahko odigrala pomembno vlogo pri obračunu z medvojnimi nasprotniki in pri vzpostavljanju nove oblasti. Kot vemo iz redkih ohranjenih pričevanj pripadnikov slovenske OZNE, je kartoteka služila kot dodaten vir podatkov za pripravo seznamov, s pomočjo katerih je nova oblast ob zaključku druge svetovne vojne izvajala množične aretacije v osvobojenih slovenskih mestih in zamejstvu. Globok odtis, ki ga je kartoteka pustila v življenju posameznikov in povojne slovenske družbe, je razlog, da ji med vsemi slovenskimi kartotekami iz časa ob koncu druge svetovne vojne pripada posebno mesto.

PETER ABRAMOVIČ

Karton Petra Abramoviča, mladega livarja iz Štandreža pri Gorici, ki se je skupaj s številnimi primorskimi rojaki ob italijanski kapitulaciji znašel v partizanskih enotah. V obdobju do konca vojne se je kot borec v 12. (Štajerski) brigadi partizanske vojske in v Belokranjskem odredu vojskoval na Dolenjskem, v Beli krajini in na Hrvaškem. Podatki, ki jih je o njem zbral Oddelek za zaščito naroda, omenjajo njegovo nezanesljivost in možno sovražno delovanje. Iz razpoložljivih virov ni razvidno, da Peter Abramovič vojne in povojnega časa ne bi preživel.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 591

ERWIN RÖSENER

Karton SS-Obergruppenführerja (generala) Erwina Rösenerja, ki je med decembrom 1941 in koncem vojne deloval kot višji vodja SS in policije v XVIII. vojnem okrožju, kamor so sodila tudi s strani nemških oblasti okupirana območja Slovenije. Od oktobra 1944 je vršil tudi funkcijo vodje protipartizanskega štaba s sedežem v Ljubljani. V okviru svojega delovanja je ustanovil Slovensko domobranstvo in vodil protipartizansko delovanje, vključno z usmrčitvami talcev, vojnih ujetnikov in civilistov. Po pobeгу v Avstrijo je bil ujet in izročen Jugoslaviji. Ob koncu avgusta 1946 je bil obsojen na smrt z obešanjem; kazen je bila 4. septembra 1946 izvršena v Ljubljani.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 591

JOŽE KASTELIC

Karton Jožeta Kastelica, kmečkega sina z Golega Vrha pri Šentvidu pri Stični, vsebuje nekaj osnovnih podatkov o njegovih medvojnih odločitvah in delovanju na strani Slovenskega domobranstva. Jože Kastelic je bil rojen 15. avgusta 1915, po zaključku druge svetovne vojne pa je postal žrtev povojnih pobojev.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 595

VUK RUPNIK

Karton Vuka Rupnika, sina Leona Rupnika, medvojnega ljubljanskega župana in šefa pokrajinske uprave v Ljubljani. Vuk Rupnik je bil aktiven častnik v Vojski Kraljevine Jugoslavije. Po letu 1942 je kot stotnik in kasneje major po veljavni različnim enotam ProstoVOLjne protikomunistične milice (MVAC) in Slovenskega domobranstva – najdlje 2. udarnemu (Rupnikoverum) bataljonu, ki ga je vodil v zadnjem letu vojne. Ker v maju 1945 ni bil med vrtnjenimi domobranci, je – drugače od velike večine moštva omenjenega bataljona – konec vojne in povojne poboje preživel. Umril je leta 1975 v Argentini.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 591

IVANA KAVČIČ

Karton Ivane Kavčič, žene kmečkega posestnika, vsebuje podrobne podatke o njeni nenaklonjenosti do partizanskega tabora in očitnem protipartizanskem delovanju. Družina Ivane Kavčič je živila na skrajnem jugozahodnem delu Gorenjske, ob meji z idrijsko-cerkljanskim območjem, kjer se je v zadnjih letih druge svetovne vojne razmahnilo partizansko delovanje. Ne glede na izražena stališča v arhivskem gradivu ni zaslediti podatkov o povojnem preganjanju Ivane Kavčič.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 595

MILOŠ STARE

Karton Miloša Stareta, pravnika in politika Slovenske ljudske stranke (vključene v Jugoslovansko radikalno zajednico), ki je ob okupaciji in begu dela vodstva SLS v razkosani in okupirani Sloveniji še naprej deloval kot eden od vodilnih predstavnikov stranke. Stranko je zastopal v Slovenski zavezi, pred tem je deloval tudi v Slovenski legiji. Po nemški zasedbi Ljubljane je zaradi grozeče aretacije (s strani nemških oblasti) oziroma likvidacije (s strani komunističnega tabora) večji del časa bival v skrivnih stanovanjih. Po vojni je živel v Argentini, kjer je nadaljeval s političnim delom med slovensko emigracijo.

SI AS 1931, Kartoteka Oddelka za zaščito naroda za Slovenijo, t. e. 601